

A „Hol is van?”-szigetek: Pitiüses

KÉRI ANDRÁS

Ha a tisztelt olvasó véletlenül nem tudná, merre is keresse a Pitiüses-szigeteket, ne búsuljon, mivel tanult kollégáim első kérdése is az volt: „hol is vannak?” Nos, ezen nincs mit csodálkozni, mivel a különféle atlaszokban, térképeken is csak elvétve találjuk meg e szigetek nevének jelölését, s akkor is csak a spanyol (Pitiusas) változatot. Néhol, régebbi magyar forrásokban helytelenül a Pityuzok forma szerepel. Az Ibériai-félszigettől K-re, a Földközi-tengerben lévő Baleár-szigetek részeként, ismertebb tagjaitól – Mallorca (Nagy), Menorca (Kicsi) – D-re fekvő kisebb szigetcsoportot, Ibizát (Eivissa) és Formenterát nevezik katalán lakói évszázadok óta Illes Pitiüsesnek. Székhelyük és egyetlen jelentősebb városuk a 30 ezer lakosú, spanyoloknak Ibiza, katalánoknak Eivissa. Csak a Franco-diktatúrát követő demokratikus változások tették lehetővé az addig tiltott katalán nyelv (ibizai változatának) hivatalos elismerését; ez a kétnyelvűség jellemzi településneveinek többségét. Az erősen tagolt partvidékű szigetet a Pireneusi-félszigetről tengerbe vesző Betikai-Kordillerák kiemelkedő, többnyire mészkőből felépülő darabjai alkotják. A Baleárok legszárazabb (átlagosan évi 300 mm csapadék) és legmelegebb tagjai a Szahara forró szeleinek vannak kitéve. Az egyetlen állandó vízfolyása a 11 km hosszú ibizai Santa Eularia, amely 1994 nyarán éppen száraz volt. A két sziget történelme, akárcsak a Baleárok minden tagjéé, igen eltérő.

A spanyol partoktól 92 km-re fekvő, 70 ezer lakosú, mindössze 48 km hosszú, Budapestnél kisebb területű (540 km²) Eivissa-szigeten két kevésbé felszabdalt, karsztos barlangokkal tagolt dombhát, alacsony hegyvidék húzódik, melyet termékeny síkság választ ketté. D-i része nagyobb kiterjedésű, sókterekkel tarkított feltöltött síkság. Ibiza növényvilága igen gazdag. A 20 féle orchidea, az árnyat adó fehér fenyő, az olaj-, a tűző nap elől kecskének menedékkül szolgáló mandula-, füge- és a narancsfák, a fügekaktuszok mellett a parkokat banáncserjék díszítik (a banán be is érkezik!).

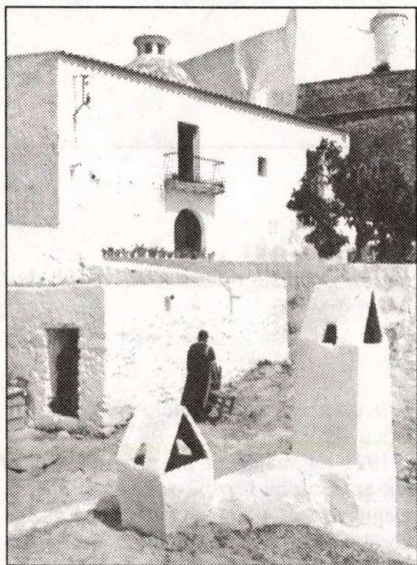
Formentera sziklás partjai

Az évek óta folyó kutatások alapján bebizonyosodott, hogy a sziget kb. 3 ezer évvel korábban lakott volt, mint ahogy azt a korábbi emberi jelenlétről tanúskodó megalit kultúra (i. e. 1900) leletei alapján hitték. A s'Avenc des Pouás barlangban talált leletek i. e. 4800 körüliek, Ses Fontanelles barlangját késő bronzkori barlangrajzok díszítik. Eivissa első ismert lakói a föníciaiak voltak (i. e. 8. sz.). Tőlük származik a sziget neve is, melyet az egyiptomi félislenről, Besről neveztek el. Ebből lett a későbbiekben Eivissa. Ők kezdték a sókitermelést mindkét szigeten, de ólommal és bíborfestékkel is ellátta őket Ibiza. A Pitiüses (Fenyők-szigete) elnevezés viszont a görögöktől ered (i. e. 8. sz.). A punok i. e. 7. sz.-ban érkeztek. Ők alapították Ibiza városát. Az 5. sz.-tól Ebusom (vagy Ibusim) néven jelentős népességű kolóniájuk kereskedelmi útvonaluk fontos állomása volt. Az Ibiza Ny-i partjainál fekvő Sa Conillera szigeten született Hannibál. Karthágó legyőzését követően lassú romanizáció vette kezdetét (i. e. 2. sz.), ám sohasem fejeződött be, sőt a szigeteknek viszonylagos önállóságuk is volt. Plini-

us a szigetek fügését és erdeit dicséri: az előbbi „becsomagolva és mutatósan” szállították Rómába. A vandálok 455-ben, a bizánciak 534-ben látogattak rövid időre Eivissára. Őket a vízigótok és a normannok támadásai követték. A muzulmán terjeszkedés 711-ben érte el Ibizát, melynek első őskeresztény lakói a Santa Agnès-barlangban találtak menedéket. A 10. sz.-tól a cordobai emirátus része lett Yabisah néven. A Baleárok itt volt a legerőteljesebb az arab hatás, melynek meghatározó elemeit a mai ibizai építészet és településszerkezet örökölte: fehér, vastag falú, kis ablakú házak – melyekről a Fehér-sziget elnevezést is kapta –, árnyat adó teraszok, lapos, a csapadék összegyűjtésére szolgáló, enyhén lejtő tetőzet, a házak fölé magasodó, kör alakú tornyok, melyekben ma már gabonát tárolnak. Ibiza 1235-ben a katalánok kezére került. A vár és a város elfoglalásához az erőd egyik arab felelőse segítette őket, aki állítólag így bosszulta meg, hogy a város ura elrabolta tőle a szeretőjét. A 15. sz.-ban jelentős sókitermelése és exportja révén már a „világ sóraktárának” nevezték. Az egyre gyakoribb kalóztámadások elleni védekezésül a szigetlakók a 16–17. sz. folyamán erődtemplomokat, a partvidékeken megfigyelőtornyokat építettek, s Ibiza városát is fallal vették körül. Ekkor alakult ki az arab építészet elemei mellett a jellegzetes ibizai (katalán), különleges hangulatot árasztó és látványt nyújtó funkcionális templom- és toronyépítészet.

A II. világháború végén Franco náci menekülteket fogadott be, akiket a Bormann-alapítvány segített a letelepedésben. Simon Wiesenthal itt akadt rá pl. Mme Megnusra (a doktorra), aki egy nő számára létesített koncentrációs táborot vezetett Kelet-Németország területén. A dolog érdekessége, hogy a menekültek lendítették fel a sziget idegenforgalmát. Megnus Sant Antoni de Partmanyban utazási irodát működtetett, egy másiknak étterme volt a fővárosban.

Az '50-es években Ibiza a hippi bevándorlás közkedvelt célpontjává vált. Ők ma már – népművészekként, kéz-

Hagyományos építészet Ibizán

művesekként – különös színfoltjai a szigetnek. 1962-ben az Algériából menekülni kényszerülő franciák közül többen ugyancsak itt letek menedékre. A fellendülő turizmusra építve éttermeket, pubokat, szórakozóhelyeket építettek. Ma ez a sziget(ek) gazdaságának alapja.

Ibiza a Baleárok legfelkapottabb szigete (bár a legnagyobb fogadó Mallorca), s a társadalmi dualizmus itt a legmarkánsabb egész Spanyolországban. A turizmus nem nyomta el a hagyományokat, sőt erősítette azt, amihez az is hozzájárult, hogy a sziget a három nagyobb tengerparti település kivételével „belül él”, míg a turizmus a sziklás partvidék festői, homokos öbleire koncentrálódik. „Az ibizai társadalmat – Joan Murenu zeneszerző szerint – a kívülről jövők zárkóztanak találják; karakterünk a felettünk elszállt kultúrák koktéla, ezért egy kicsit ellentmondásosak vagyunk.” A szigeten közel 100 ezer szállodai ágy van. Ibiza népsége nyáron többszörösére nő. Elsősorban a brit és a német turisták szállják meg oly mértékben, hogy szinte „idegenforgalmi gyarmatukká” válik. A turisták kiszolgálására a félszigetről vendégmunkások százai jönnek át, míg a téli időszakban a munkanélküliség elől menekülve a helyiek közül sokan a Kanári-szigeteken keresnek munkát. Ennek ellenére itt a legmagasabb az egy lakosra jutó nemzeti jövedelem az egész országban.

A turizmus – bár csak hat hónapig tart az idény – jótékony hatással volt a mezőgazdaságra, a halászatra és a

népművészetre is. A szárazművelést piacra termelő öntözéses gazdálkodással egészítik ki. A vizet korábban szélmalomokkal hozták a felszínre, melyek ma már jobbára csak idegenforgalmi látványosságok. Eivissa településszerkezete igen érdekes. A nyáron többezres nyaralóhelyek állandó lakosság nélkül télen kihalnak, szolgáltatóegységeik bezárnak. A néhány tucat falu, a tanyás jellegű, diszperz településhálózat faluközpontjaiként működnek, melyeket szinte kivétel nélkül szentekről neveztek el. E szórt településszerkezetet és lakosságot sem az egyháznak, sem a hatóságoknak nem sikerült falvakba tömöríteniük. Népi építészetükre a funkcionalitás és a tájba való illeszkedés jellemző.

A Baleár-szigetcsoport legdélibb tagja Eivissától 7 km-re fekszik. A 4 km széles Es Freus tengerszoros választja el a 84 km²-es *Formenterát*. Két alacsony, sziklás partvidékű, barlangokkal tagolt dombság építi fel, melyet egy 8 km hosszú, keskeny földszoros, dűnesor köt össze. K-en egy kis meseta emelkedik a legmagasabbra (192 m). Itt jelölték ki 1807-ben a Dunkerque-i meridián mérésére szolgáló geodéziai pontot. Legkeletibb pontjánál látható Jules Verne emlékműve, aki gyakran látogatott a szigetre. Ny-on a Salinas dombság fekszik, melynek déli pontjánál, Cap de Barbariánál az afrikai kősvatagokhoz hasonló táj fogad, némi növényzettel. A homokos talajú, fészaráz klímájú szigetet tipikus mediterrán növényzet, 40%-ban fenyő borítja. É-i részén két nagyobb sókertje, víztározója és keskeny, néhány tíz méter széles, mélyen a tengerbe nyúló dűnesora alkotják a sziget páratlan szépségű természeti képződményeit. Formenterát egykori kiterjedt búzamezőiről keresztelték el. (Latinul frumentum, régi katalánul forment búzát jelent.) Első lakóiról egy késő bronzkori megalit temetkezési hely tanúskodik (i. e. 1900). A görögök nem telepedtek le a szigeten, a karthágóiak sem hoztak létre állandó települést, csak sóját termelték ki. A rómaiaknak viszont annyira megtetszett e festői sziget, hogy hosszú időre berendezkedtek. Formentera csak a muzulmánok uralma alatt nyerte vissza viszonylagos nyugalomát. 1234-ben került katalán kézre, de a sorozatos kalóztámadások, rabszolgavadászatok, a pestis majd az éhínség miatt lakói elhagyták. A 14. sz. végétől a 17. sz. elejéig lakatlan volt, de az ibizaiak hasznosították termékeit. A mórak sokáig a mediterrán térség É-i részének támadásaihoz használták me-

Ibiza városa

nedékként és élelmiszerkészletük feltöltésére. Az ibizaiak móravadászata is erre az időszakra tehető. Az itt elfogott arabokat Eivissa urainak adták el rabszolgának. A sziget benépesítése 1679-ben kezdődött, ekkor telepedtek le végleg az ibizaiak. Székhelyén – a ma 800 lelket számláló Sant Francesc Xavierben –, a sziget belsejében épült, tűzérsséggel is védett erődtemploma nyújtott nekik némi védelmet.

Formentera Eivissánál is zártabb világ. Nincs repülőtere, egyetlen kikötője, La Savina Ibizán át teremt kapcsolatot a külvilággal. Legfontosabb bevételi forrása a turizmus. A krónikus vízhiány hátráltatja a fejlődését és a sziget törekény ökológiai egyensúlyát is veszélyezteti annak ellenére, hogy védetté nyilvánították és a kempingezést sem engedik. Az idegenforgalom az önellátó gazdálkodást váltotta fel, de ennek ellenére a formenteraiak megőrizték egykori tevékenységüket, a sókitermelést, a füge-, az olajbogyó- és a mandulatermesztést. Specialitásuk a mandulás fügesajt és a helyi szőlőből készült bor. A ritka és kevés csapadékot úgy hasznosítják, hogy a felső közetréteget vízzáróvá teszik, s a parcellát homokkőből készült fallal veszik körül, hogy egyetlen csepp se vesszen kárba. Talán nem véletlen, hogy e földi paradicsom érintetlen világában – melyhez hasonlót leginkább a karibi szigetvilágban láthatunk, – itt a legmagasabb egész Spanyolországban az átlagos életkor. A béke és szerelem szigetei, a Pitiüses-szigetek a spanyol korona legszebb gyöngyszemei.